

Bohumil Doboš

Politická geografie Afrického rohu

Politická geografie Afrického rohu

Bohumil Doboš

Recenzovali:

Mgr. Kateřina Ženková Rudincová, PhD.,

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Ostravská univerzita

Doc. PhDr. Jan Záhořík Ph.D.,

Katedra blízkovýchodních a afrických studií, Západočeská univerzita

Vydala Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum

Praha 2025

Redakce Tereza Knotová

Grafická úprava Jan Šerých

Mapy Jaroslav Synek

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova, 2025

© Bohumil Doboš, 2025

ISBN 978-80-246-6034-9

ISBN 978-80-246-6062-2 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

1. Proč se o Roh zajímat?	7
2. Etiopie: Nejednotné impérium	15
2.1 (De)centralizace, federalizace a konflikty	17
2.2 Historicko-geografický kontext	23
2.3 Vnitřní uspořádání	32
2.4 Mezinárodní vztahy	36
2.5 Regionální autonomie v kontextu slabého impéria	39
3. Eritrea: Severní Korea Afriky?	42
3.1 Budování státu	44
3.2 Historicko-geografický kontext	48
3.3 Vnitřní uspořádání	56
3.4 Mezinárodní vztahy	60
3.5 Budoucnost státu bez Isaiase Afwerkiho	63
4. Džibutsko: Geopolitický pivot dvacátého prvního století	67
4.1 Geopolitické pivoťy	69
4.2 Historicko-geografický kontext	71
4.3 Vnitřní uspořádání	74
4.4 Mezinárodní vztahy	77
4.5 Budoucí geopolitická role Džibutska	80
5. Somaliland: Nejlepší neuznaný stát na světě	84
5.1 Co jsou neuznané státy?	86
5.2 Historicko-geografický kontext	89
5.3 Vnitřní uspořádání	97
5.4 Mezinárodní vztahy	102
5.5 Budoucnost uznání a rozvoje	106

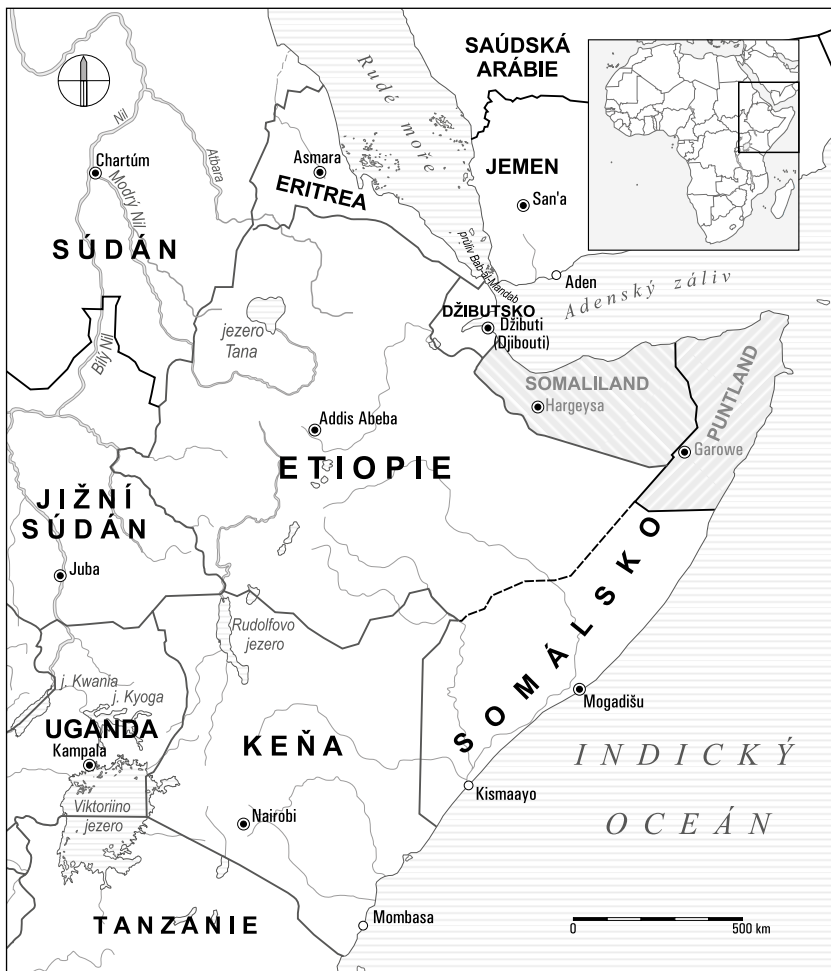
6. Somálsko: Fikce státu na pobřeží Indického oceánu	109
6.1 Zhroucené státy	111
6.2 Historicko-geografický kontext	114
6.3 Vnitřní uspořádání	121
6.4 Mezinárodní vztahy	128
6.5 Budoucnost státu v Somálsku	131
7. Geopolitika Afrického rohu	134
7.1 Vztahy v regionu	135
7.2 Vztahy s okolními regiony	138
7.3 Externí působení	142
Citovaná literatura	145
Seznam zkratk	160

1. Proč se o Roh zajímat?

Jaký region spojuje přímého nástupce starověkého císařství a moderní totalitární režim? Sdružuje v geografickém sousedství vojenské základny hlavních světových mocností, neuznaný, avšak vnitřně efektivní stát a globální symbol bezvládní? Je dominován impériem, které se však pravidelně noří do vnitropolitických konfliktů? A kolem kterého vedou jedny z nejvytěžovanějších námořních obchodních tras globalizovaného světa? Jde o Africký roh, region rozdělený mezi Etiopii, Eritreu, Džibutsko, (dlouhodobě mezinárodně neuznávaný) Somaliland a Somálsko. Region s velmi dlouhou historií a rozmanitou kulturou, ale také mnohými bezpečnostními problémy a politickými spory. Oblast, kde se mísí somálská mobilita, etiopská imperiální kultura a v africkém kontextu limitovaný vliv evropského kolonialismu. Jeden z nejbarvitějších, ale zároveň i nejkřehčích regionů světa.¹

Region Afrického rohu se po skončení druhé světové války stal pro mezinárodní média symbolem hladomoru a konfliktu. Po konci studené války pak v oblasti došlo k politickým a bezpečnostním seismickým otřesům, které vedly k rozpadu Somálska a vzniku více než třicet let mezinárodně neuznaného Somalilandu. Od Etiopie se odloučila mezinárodně naopak uznaná Eritrea. Zatímco státní struktury na jihu Somálska, tedy jižně od provincie Puntland, zkolabovaly, nově budovaným institucím Somalilandu a Eritreje se podařilo vytvořit poměrně efektivní systém

1 Do definice regionu se často přiřazují i Súdán, Jižní Súdán či Keňa, ty však nejsou v této práci začleněny, jelikož se v nich objevují výraznější koloniální vlivy a funkčně jsou silněji propojeny s jinými oblastmi, jako je severní nebo východní Afrika. Kniha tak cílí na osvětlení situace regionu v nejužším geografickém chápání.

Mapa 1: Africký roh

vnitřní správy. Nová etiopská vláda, která nahradila na počátku devadesátých let vojenský a oficiálně krajně levicový režim Derg, započala etapu bezprecedentního hospodářského růstu, který sice nedokázal zemi vyvézt z chudoby, ale nasměroval ji na pozitivní trajektorii vývoje, i když bez zásadnějšího posunu k demokratizaci. Tu můžeme v rámci regionu sledovat pouze u Somalilandu.

V jižní části Somálska reagovala společnost na nestabilitu danou v podstatě absencí centrální vlády vznikem kvalitativně rozlišných

politických uspořádání: od klanových struktur přes moderní protostátní entity po džihádistickou povstaleckou administrativu nárokuje si v určitých historických obdobích roli politického hegemonu v mnoha oblastech země. Region je také cílem externích intervencí pod hlavičkou Africké unie a dalších vlivových operací, jejichž původci využívají nestabilní situace k prosazování vlastních cílů. Sever reagoval na rozpad státu jinak. Somaliland na základě zkušeností s občanskou válkou v osmdesátých letech vyhlásil již v roce 1991 nezávislost. Také Puntland, sousedící se Somalilandem, vytvořil o sedm let později autonomní oblast, která se o svoji bezpečnost a zajištění služeb obyvatelům stará bez ohledu na dění na jih od hranic, avšak nevznáší nárok na formální nezávislost.

Etiopie byla po roce 1991 i přes devastující válku se sousední Eritreou v letech 1998–2000 poměrně stabilní zemí. Vláda v Addis Abebě se začala profilovat jako regionální velmoc, zasahující přímo například do konfliktu v sousedním Somálsku. Později využila Etiopie nepokojů v Egyptě spojených s Arabským jarem k zahájení stavby Velké přehradě etiopského znovuzrození (*Grand Ethiopian Renaissance Dam*, GERD), která má potenciál zajistit Etiopii stabilní přísun nedostatkové elektrické energie, ale také ovlivnit značně průtok Nilu, čímž ohrožuje primárně Egypt. Vnitropolitická situace se však výrazně proměnila se zvolením Abiyho Ahmeda do premiérského postu v roce 2018. Abiy² se stal první osobou v této pozici po roce 1991, která neměla podporu Tigrajské lidově-demokratické fronty, a jeho centralizační politika vedla k povstání, které začalo právě v Tigraji o dva roky později. Centrální vláda za cenu mnoha válečných zločinů (které však prokazatelně páchali i rebelové) a s pomocí eritrejské armády situaci stabilizovala a dále posiluje svoji kontrolu nad celým územím Etiopie. Tomu začaly v roce 2023 výrazně vojensky oponovat amharské milice Fano. V roce 2024 pak Addis Abeba znovu rozpohybovala mezinárodní politiku v regionu podepsáním dohody s vládou v Hargeyse zahrnující možné mezinárodní uznání Somalilandu.

Avšak ani zbylé dva, obvykle méně často zmiňované státy by nebylo dobré opomíjet. Eritrea si prošla relativně úspěšným obdobím budování státních institucí a eritrejské národní identity, dokázala se vypořádat i s přítomností mnoha etnik, jazykových skupin a náboženství v nově vznikajícím státu. Tento proces však výrazně změnil směr po již

2 Etiopská a eritrejská jména se píšou v obráceném pořadí než v češtině. Jako ekvivalentu českých příjmení je proto využíváno první, a ne druhé jméno.

zmiňované válce s Etiopií na přelomu tisíciletí, která vedla k téměř úplnému ekonomickému kolapsu mladé země a značnému utužení režimu v Asmaře. Dříve relativně otevřený stát se proměnil v tuhou vojenskou diktaturu, jež nutí své občany k časově neohraničené vojenské službě, která tak v podstatě představuje státem řízené otročké práce. Nepřátelství režimu eritrejského prezidenta Isaiase Afwerkiho vůči tigrajské, etiopské, politické elitě pak vedlo k přímému zapojení do vnitřního konfliktu v Etiopii po roce 2020.

Sousední Džibutsko se dokázalo se svými vnitřními spory naopak vypořádat relativně efektivně a využilo svojí geografickou pozici a nestabilitu sousedních států k zajištění prominentního postavení v regionu. Džibuti je jediným dostatečně velkým přístavem ve stabilní a mezinárodně uznané zemi v oblasti průlivu Bab-al-Mandab, Adenského zálivu a jižní části Rudého moře. Z tohoto důvodu můžeme na území státu vidět jak budování vojenských základen států, jako jsou Spojené státy, Francie, Čína, Japonsko či Itálie, zajišťující fyzickou bezpečnost státu, tak i rozvoj obchodu, který je klíčový například pro sousední Etiopii. Džibutsko hraje z tohoto důvodu důležitou roli již od vybudování první železnice z Addis Abeby do Džibuti v devatenáctém století.

Z mezinárodního či globálního pohledu je region významný ze dvou hlavních důvodů. Ten první je spojen právě se strategickou geografickou lokací Rohu. Region se nachází v blízkosti námořních tras, které jsou klíčovými tepnami obchodu mezi Evropou a východní Asií, ale také mezi Evropou a Perským zálivem. Na tuto skutečnost byla široká veřejnost upozorněna prudkým nárůstem útoků pirátů v okolí somálských břehů po roce 2008. Tento faktor je také důvodem pro přítomnost výše zmíněných vojenských základen v Džibutsku. Druhým klíčovým důvodem, proč mezinárodní aktéři věnují tomuto regionu pozornost, je rozmach islámského fundamentalismu na jihu Somálska, primárně aktivit hnutí *Ḥarakat al-Šabáb al-Mudžáhidín* známějšího pod zkráceným jménem al-Šabáb. I přesto, že je skupina napojena na globální al-Káidu, jsou její operace do velké míry omezeny na Somálsko a jeho okolí. Přesto je však teritoriální rozmach hnutí, obzvláště v kontextu převzetí moci v Afghánistánu Tálibánem a v Sýrii Hay'at Tahrír al-Šám, vnímáno jako mezinárodní hrozba. Limitovat zkoumání Afrického rohu jenom na tyto otázky by však nutně vedlo k opomenutí mnoha dalších politicko-geograficky významných fenoménů, které se v oblasti objevují. Následující text je proto členěn jak geograficky, tak i tematicky. Tím umožní upozornit na alespoň některé obecnější politologické koncepty, které se dají v Africkém rohu pozorovat a studovat.

První kapitola se věnuje Etiopii jako regionální velmoci. Addis Abeba na jedné straně jednoznačně dominuje regionálnímu dění, na druhé straně má však značné problémy s vnitřní stabilitou a rozvojem. Ty jsou spojeny s historickým kontextem, ve kterém se objevují dva protichůdné faktory – tlak na větší centralizaci státu a zároveň odpor regionálních entit, jako je Tigraj, Oromsko či Ogaden a později i Amharsko. Právě na procesy (de)centralizace a jejich dopadů na vnitropolitickou situaci se zaměříme. Zvláštní pozornost si zaslouží období po roce 2018 spojené s centralizačními snahami Abiyho Ahmeda, jež vedly až k rozpoutání vnitropolitického konfliktu, který v roce 2021 spojil tigrajské milice s povstaleckými skupinami z mnoha dalších etnických skupin v boji proti centrální vládě. Je zde poukázáno na nedostatky jednotlivých modelů správy, které Etiopie v období po skončení druhé světové války zažila. Představen je kritický pohled na model etnofederalismu, který je často zmiňován jako možné řešení pro jiné etnicky heterogenní státy, např. Myanmar.

Sousední Eritrea vznikla také v důsledku dezintegračních snah v rámci Etiopie, hlavně z důvodu porušení slibu o federalizaci tehdejšího císařství po skončení druhé světové války. Stát byl začleněn do Etiopie proti principům dekolonizace se slibem vysoké míry autonomie. Addis Abeba však nikdy k federalizaci nepřistoupila, což vedlo k několika desetiletím občanské války. Eritrea dokázala vytvořit silnou identitu postavenou na odkazu italského kolonialismu a vytvořit relativně efektivní státní strukturu. Z toho důvodu se v kapitole věnované tomuto státu zaměříme právě na proces budování státu a jeho specifika v subsaharské Africe. I když je Eritrea unikátním případem (*sui generis*), který nevznikl v mezinárodně garantovaných hranicích, ale musel si svoji existenci vybojovat, stále nám může posloužit pro pochopení obdobných procesů na celém kontinentu.

Džibutsko, jak již bylo zmíněno výše, je významné primárně svojí geografickou polohou a s tím spojenou významnou přítomností externích vojenských základů nejen globálních hráčů, jako jsou Spojené státy nebo Čína i tradičních externích aktérů působících na kontinentu jako Francie, ale i v zahraničně-bezpečnostních otázkách jinak pasivnějších států jako Japonsko. Tato přítomnost z malého a chudého státu bez významného ekonomického potenciálu vytváří geopolitický pivot s globálním významem. Koncept geopolitického pivotu je v akademické literatuře chápán různě, avšak společným hlediskem je vždy unikátní geografie regionu. To spojuje Džibutsko s případy jako Singapur či Panama. Právě na existenci a roli podobných teritorií se blíže podíváme

při analýze vývoje v Džibutsku a osvětlíme, jak může přítomnost zahraničních sil ovlivňovat vnitropolitický vývoj státu, ale i jak toto unikátní postavení definuje chování vlády v Džibuti navenek, primárně vůči sousednímu Somalilandu.

Somaliland bude tématem následující kapitoly. Region je od roku 1991 typickým případem neuznaného státu – entity s vnitřní schopností spravovat (většinu) nárokovaného území, avšak bez plného mezinárodního uznání. Do konce roku 2023 neuznal Somaliland, i přes jeho silný normativní nárok na státnost, jediný stát. Tento paradox je ještě výraznější, pokud porovnáme schopnost vlády v Hargeyse a Mogadišu spravovat svá území nebo vezmeme v potaz ochotu institucí Somalilandu organizovat relativně svobodné a demokratické volby do většiny politických těles. Kapitola se však nebude věnovat pouze tomuto zdánlivému rozporu, ale i strategiím, které Somaliland využíval či využívá pro zvýšení životní úrovně, nebo sporům o delimitaci východní hranice entity.

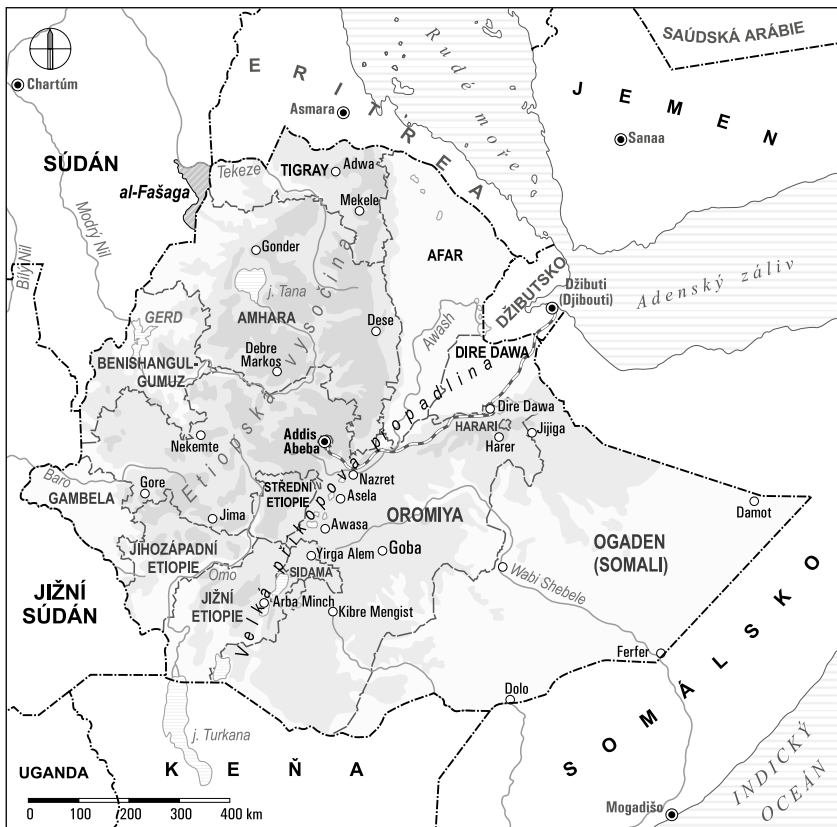
Pozornost musí být samozřejmě upřena i na Somálsko jako takové. Symbol rozpadu státu po konci studené války nám umožní sledovat právě tento proces a jeho následky. Somálsko není pouze oblastí nekontrolovaného násilí a anarchie, ale i teritoriem, jehož populace vytváří mnohé politické teritoriální alternativy ke státní správě, které cílí na administraci menších území. Jelikož je vláda v Mogadišu plně závislá na zahraniční podpoře, je nutné vysvětlit i vliv externích intervencí na vnitřní procesy v rozpadlých státech – Somálsku konkrétně. Jak se ukáže, Somálsko zdaleka není pouhou „černou dírou“ plnou násilí.

Poslední kapitola poté popisuje uceleně mezinárodní dimenzi politik v Africkém rohu. Ať už jde o vztahy uvnitř regionu, s jeho přímým geografickým okolím nebo vliv na globální scéně, region má i významný geopolitický rozměr jako celek. Kontrola Etiopie nad průtokem Nilu potenciálně ohrožuje bezpečnost Súdánu a Egypta, islamistické povstání na jihu Somálska ohrožuje stabilitu v severovýchodní provincii Keni, spolupráce mezi al-Šabábem a islamistickými skupinami na jihu kontinentu do jisté míry ovlivňuje konflikty například v Mosambiku či Demokratické republice Kongo, Eritrea kontroluje strategicky významné ostrovy v Rudém moři, které využívá arabská koalice bojující s hnutím Hútijů v Jemenu, a výčet by mohl pokračovat dále.

Kniha vychází primárně z anglicky psané sekundární literatury a představuje první ucelený česky psaný text věnující se politicko-geografické analýze Afrického rohu. K analýze daných témat využívá textů z širšího spektra společenských věd, a to nejen v teoretických částech, ale i v jejich praktické aplikaci. K primárním zdrojům se kniha obrací hlavně

při zkoumání vnitropolitického vývoje jednotlivých zkoumaných entit. Pro čtenáře, kteří by chtěli do problematiky proniknout hlouběji, pak doporučuji jako pokračování studia velmi obsáhlý a detailní *Routledge Handbook of the Horn of Africa* (Bach 2022), ve kterém se silně odráží i česká akademická stopa. Doufám, že tento text nabídne čtenářům základní vhled do problematiky jednoho z klíčových, i když velmi nestabilních regionů subsaharské Afriky a umožní mu nahlédnout komplexnost politických dějů v něm. Dále čtenáři nabízí i možnost reflexe některých zásadních teoretických a konceptuálních problémů, které jsou se zkoumáním politického prostoru spojeny. Afrika není jeden stát a pochopení rozdílů a interakcí mezi jednotlivými entitami je v kontextu nárůstu ekonomického a demografického významu kontinentu naprosto klíčové. Následující text je pokusem představit českým čtenářům jeden díl do této skládačky.

2. Etiopie: Nejednotné impérium

Mapa 3: Etiopie

Etiopie je v historickém kontextu subsaharské Afriky unikátním případem. Na rozdíl od ostatních částí kontinentu nebyla nikdy systematicky kolonizována a s výjimkou limitované italské okupace v letech 1936–1941 zůstala po celou svou moderní existenci nezávislou politickou entitou. Od tradičního císařství přes vojenskou diktaturu po moderní autoritářský režim, dvacáté a dvacáté první století znamenají velice turbulentní a mnohdy násilnou historii tohoto rozlehlého území. V Etiopii nejenže najdeme jednu z nejstarších křesťanských církví na světě, což je spojeno s přítomností mnoha starodávných památek, ale je také domovem mnoha jiných náboženství a různorodých etnolingvistických skupin, žijících v hranicích současného etiopského státu. Stát obývají mimo jiné Amharové, Oromové, Tigrajci, Somálci nebo Afarové, kteří se po náboženské linii dělí na muslimy či ortodoxní a protestantské křesťany. Etiopie pokrývá jak náhorní výšiny, hlavní město Addis Abeba je položeno v nadmořské výšce asi 2 355 metrů nad mořem, tak nízko položené polopouště na východě země.

Etiopie tak historicky než moderní vestfálský centralizovaný stát představovala vždy spíše rozdrobené císařství, které si procházelo obdobími centralizace a decentralizace v návaznosti na schopnosti panovníků podrobit si jednotlivé politické celky existující na území historické Habeše. Po úspěchu centralizačních snah panovníků v devatenáctém století a dokonání Menelikem II., který zajistil nezávislost císařství porážkou italských vojsk v roce 1896 v bitvě u Adwy, se stát začal zapojovat pod vládou císaře Hailea Selassieho do mezinárodního dění. Haile Selassie se pak stal jedním ze symbolů africké dekolonizace (i rastafariánského hnutí, které se nazývá po jeho jméně Ras Tafari Makonnen z období mezi lety 1916–1930, kdy byl korunním princem za vlády císařovny Zewditu). Stát se mu však nepodařilo modernizovat a přizpůsobit na podmínky moderního mezinárodního systému. Císař byl v roce 1974 násilně odstaven od vlády nastupující vojenskou a oficiálně radikálně socialistickou vládou. Derg vedl radikální a velmi brutální vnitřní politiku, která nakonec dovedla především tigrajské povstalce k dobytí hlavního města v roce 1991 a následkem toho režim k pádu, oddělení Eritreje a tím i ztráty přístupu k moři. Nový režim pod nadvládou Melese Zenávího a následně po jeho smrti Hailemariama Desalegna nastartoval proces modernizace ekonomiky a hospodářského růstu a také jisté liberalizace politiky projevující se například propouštěním politických vězňů, zdaleka však nevedla k demokratizaci režimu. K tomu nedošlo ani po roce 2018 s nástupem Abiyho Ahmeda, postavy, která drží rekord v nejkratším období mezi udělením Nobelovy ceny míru a masivním

pácháním válečných zločinů a zločinů proti lidskosti v dalším povstaleckém konfliktu na území Etiopie, znovu na severu v regionu Tigraj. Po jeho skončení vypuklo násilí v bývalém entolingvistickém a mocenském centru císařství, Amharsku.

Jak můžeme vidět, vnitropolitická situace v Etiopii je velmi turbulentní a vyznačuje se mnoha tlaky a protitlakými často eskalujícími do násilné podoby. Přesto však hraje Etiopie zásadní roli v regionálním politickém uspořádání i na celém kontinentu, a to minimálně díky přítomnosti sídla Africké unie v Addis Abebě (amharsky „nový květ“). Na jedné straně je Etiopie významným hráčem v regionální politice a konfliktech, historicky se intenzivně zapojuje do bojů například v sousedním Somálsku. Na druhou stranu je závislá na okolních entitách kvůli přístupu k moři, tolik potřebného pro zajištění obchodních vazeb s okolním světem. Na to upozornil například Abiy Ahmed ve svém projevu z třináctého října 2023 (Africa News 2023). Po vyhlášení nezávislosti Eritreje začala vláda v Addis Abebě využívat pro napojení na globální trhy primárně přístav v Džibuti. Investuje však i do budoucnosti a snaží se zapojit do budování přístavní infrastruktury v Berbeře v sousedním Somalilandu, se kterým v tomto ohledu podepsalo prvního ledna 2024 potenciálně významné memorandum o porozumění. Snaží se také otevřít nové transportní koridory například skrz Keňu. V případě příznivého politického vývoje se však dá očekávat i větší využívání přístavů v Eritreji.

Na případu Etiopie se dá studovat velké množství politologických, mezinárodně-vztažných i politicko-geografických fenoménů. Nemluvě o představení jejího bohatého kulturního dědictví či unikátního kulinářského umění. Už jenom samotná historie a politický vývoj v Etiopii by vydali na samotnou sérii knih. Kromě nastínění současné situace ve státě a vztahů Addis Abeby s okolím bude cílem této kapitoly poukázat na procesy (de)centralizace, které významně ovlivňují stabilitu státu a jeho schopnost poskytovat svému obyvatelstvu vyžadované služby. Historie a populace, která má dle odhadů přesáhnout v roce 2050 170 milionů obyvatel, Etiopii zdánlivě předurčují pro roli regionální velmoci. Procesy (de)centralizace však tuto možnost značně limitují.

2.1 (De)centralizace, federalizace a konflikty

Jaké kroky napomáhají ukončení konfliktu? A jak můžeme zvýšit šanci, že mírová ujednání vydrží v platnosti po delší dobu? Pro zodpovězení této otázky je samozřejmě důležité nejdříve určit, o jaký druh konfliktu

se jedná. V případě Etiopie se budeme bavit o ozbrojených konfliktech, které naplňují znaky vnitrostátního nebo internacionalizovaného konfliktu. Ať už jde o ozbrojený konflikt v rámci hranic jednoho mezinárodně uznaného státu, nebo podobného konfliktu, který však zasahuje území více států se slabou schopností ovládat své území, primárně periferie (Hentz 2019), nehraje v africkém kontextu zásadní roli.

Jedním z nástrojů cílících na minimalizaci dopadů vnitropolitických sporů a ukončení konfliktů, kde je příčinou konfliktu etnická, náboženská či jazyková otázka, je decentralizace či federalizace (symetrický přenos pravomocí na geograficky vymezené sub-státní entity s jasně danými pravomocemi) států. Případem, kde je tento nástroj využíván, je i Etiopie. Decentralizací se pak nemíní jedna konkrétní politika, ale spíše kombinace nástrojů, které by měly být pro své efektivní využití uzpůsobeny konkrétnímu kontextu. Při popisu a hodnocení decentralizace tak musí být brána v potaz jak konkrétní opatření, tak i motivace, se kterými byly přijímány (Crawford a Hartmann 2008). Například Boko (2002, 1–5) proto rozlišuje mezi třemi druhy decentralizace: a) administrativní – rozložení správních povinností a sídel úřadů mezi regiony buď formou dekoncentrace (geografické rozmístění administrativních úřadů skrze stát), delegace (přenesení správy na semiautonomní sub-státní jednotky), nebo devoluce (silnější forma delegace); b) fiskální – přerozdělování daňových výnosů a c) ekonomickou – zodpovědnost za ekonomickou aktivitu na daném území. Jednotlivé politiky spadající do těchto skupin jsou pak různě vhodné pro různé politické systémy. Decentralizace může být jak symetrická (aplikovaná na všechny součásti státu), jako je tomu ve Spojených státech, nebo asymetrická, kdy určitou míru autonomie získají jen některé sub-státní celky jako ve Spojeném království (Juon a Bakke 2023, 444–445).

Pro podporu posilování decentralizace a autonomie jednotlivých geograficky koncentrovaných menšin jako efektivního nástroje řešení konfliktů mluví primárně argument o snížení konfliktního potenciálu skrze delegaci pravomocí. Klasický argument je vystaven tak, že silná federalizace a posílení autonomie sub-národních jednotek může v kontextu existence geograficky koncentrovaných menšin snížit množství třecích ploch objevujících se v politickém systému. Díky tomu pak klesá množství problémů, které centrum s regiony sdílí a tím se i umenšuje potenciál vzniku ozbrojeného konfliktu (Horowitz 1985, 613–615). Důležité je v tomto kontextu zmínit, že i přesto, že decentralizace má potenciál udržet smír mezi komunitami, ďábel leží v detailu a konkrétní nastavení vhodných decentralizačních politik je velmi kontextuální (Bakke

2015, 3). V případě řešení konfliktů ve státech typu Etiopie by však podle tradiční logiky měla silná federalizace vést ke značnému snížení potenciálu vypuknutí vnitropolitického ozbrojeného konfliktu.

S podobnou logikou přišel primárně pro evropský kontext například Lijphart ve svém modelu konsociační demokracie. Ten je aplikovatelný ve státech s nízkou mírou vnitřní homogenity, která by znemožnila pravidelné střídání stran u moci, jako je tomu u většinových (westminsterových) modelů, kde jsou výsledky voleb primárně determinovány relativně stabilním etnickým, náboženským či jazykovým štěpením společnosti, a ne proměnlivou politickou preferencí obyvatel (Lijphart 1999, 31–34). Konsociační demokracie jako forma konsenzuálního modelu vládnutí je pak vystavěna i jako alternativa k formálnímu federálnímu modelu. Obě metody správy ve vnitřně rozdělených společnostech se však vzájemně nevylučují. Konsociační model se vyznačuje čtyřmi základními prvky – tvorbou velkých koalic, vzájemným právem veta, proporcionalitou a autonomií segmentů společnosti. Tento model díky tomu nutí elity ke vzájemné spolupráci a rozhodování konsenzem spíše než většinově (Lijphart 1979).

Problémem aplikace konsenzuálních modelů správy je však nutnost existence společenského tlaku na elity směrem ke spolupráci. I dle výše zmíněného Lijpharta je ideálním politickým prostředím pro vytvoření konsociačního systému situace vnějšího ohrožení. Tu však většinou v africkém kontextu nenalezneme (Spears 2000, 107–108). Mimo konsociační model pak můžeme v literatuře věnující se decentralizačním a konsenzuálním metodám řešení vnitropolitických konfliktů vypuknuvších na etnické bázi najít i takzvaný centripetální model. Takový systém inkorporuje předpisy, které motivují centristické politické síly přítomné u různých etnických skupin směrem k širší spolupráci, čímž se podporuje kooperace jednotlivých partikulárních identitárních skupin na celostátní bázi. Oba tyto systémy správy však naráží na tři hlavní problémy. První se týká přijímání opatření zamezujících dominanci jedné ze skupin. Druhý identifikuje problematiku životaschopnosti koalic vznikajících mezi stranami z různých etnických skupin. Třetí pak poukazuje na problematiku akceschopnosti konsenzuálních modelů, hledajících co největší míru shody (Horowitz 2014, 5–7).

Otázkou tak je, kdy a jak může decentralizace snižovat konfliktní potenciál v zemi a kdy je naopak kontraproduktivní. Decentralizace by v ideálním případě měla zvýšit efektivitu v oblasti ekonomických reforem a teritoriální redistribuce zdrojů (Boko 2002, 6–7), zvýšit administrativní schopnosti centra spravovat rozsáhlá multietnická území (Spears

2000, 112), přinést správu blíže lidem, a posílit vliv regionálních autorit na rozhodovací proces v oblasti ochrany „svých“ populačních skupin (Brancati 2006, 655–656). Toto jsou všechno kroky, které mohou v určitých kontextech snížit potenciál vypuknutí ozbrojeného konfliktu a stabilizovat systém správy států.

Najdeme však i argumenty popírající funkci decentralizace jako efektivního nástroje pro potírání vnitrostátních konfliktů. Dle některých autorů centralizace státu stabilizuje politický systém a snižuje destabilizační a konfliktní vlivy lokálních elit (Boko 2002, 6–7). Dále se v konsenzuálních decentralizovaných systémech vyskytuje problém zajištění dlouhodobé spolupráce skupin. Ty mohou být k porušení dohod ve velmi krátkém časovém období motivovány krátkodobými zisky, čímž neumožní stabilizaci decentralizovaného systému (Spears 2000, 113). Regiony navíc v takových systémech dostávají nové zdroje příjmu, skrze které mohou posilovat vlastní etnickou identitu. Elity pak díky etnické podpoře mohou být tlačeny k podpoře diskriminačních opatření vůči ostatním etnikům, což může dále politický systém destabilizovat (Brancati 2006, 655–656) a snižovat šanci na nalezení konsenzu. Existence regionálních stran pak v rámci federálního systému dále zvyšuje pravděpodobnost zhroucení kooperativních modelů vládnutí (Brancati 2006, 657).

Etnofederalismus, vytvoření federálního modelu na (alespoň zdánlivě) etnickém základě, ztrácí v kontextu těchto protiargumentů do jisté míry svém opodstatnění jako efektivní nástroj řešení etnických a národnostních konfliktů (Muro 2023, 137). To platí obzvláště v kontextu existence nízkého provázání mezi elitami v centru a v regionech, případně v situaci, kdy jsou takové vazby pouze selektivní (Bakke 2015, 16). V případě Etiopie je pak silná formální decentralizace spojena s etnickým nacionalismem, který etiopskou společnost dále fragmentuje místo toho, aby ji spojoval. Systém tak posiluje význam formálních etnických komunit a vnucuje jinak značně heterogenní společnosti jednoduché etnické identity. Ty se dále přeměňují v politické zájmové skupiny schopné prosazovat své zájmy vůči centru (Ayele et al. 2023).

V africkém kontextu pak konsenzuální a decentralizační modely vládnutí narážejí na další překážky, které je méně spíše v krátkodobá než dlouhodobá řešení konfliktů. Jedním takovým důvodem je problém s institucionalizací. Vzhledem k převládající neopatrmonialní formě státní správy³

3 Správa státu skrze personální vazby a přerozdělování zdrojů na základě osobních dohod jako protiklad k institucionální správě teritoria.

je významná část politických systémů afrických států vystavěna na vzájemné nedůvěře mezi etnickými, jazykovými, náboženskými či jinak definovanými sociopolitickými skupinami obyvatel. Takováto nedůvěra pak významně komplikuje vytváření dlouhodobě fungující formy sdílené správy (Spears 2002, 123, 130–131). Federální uspořádání jako specifická forma decentralizace, která ústavně zakotvuje rovné pravomoci sub-státních jednotek a která se na rozdíl od jiných volnějších forem decentralizace hůře upravuje (Erk 2014, 537) je v Africe často spojená s existencí dominantní „státostrany“, která celou strukturu ovládá z centra. Toto pak výrazně mění fungování decentralizovaných federálních systémů na kontinentu. Přesto je však federalizace geograficky rozlehlých států v Africe, typicky Etiopie, Nigérie a Jihoafrická republika, primárně spojena se snahou řešit etnické vnitropolitické napětí (Dickovick 2014).

Erk (2014) vypočítal v rámci afrického kontextu pět faktorů, které lze spojit s decentralizačními politikami, které započaly v mezinárodně podporované vlně primárně ekonomické liberalizace devadesátých let dvacátého století. Prvním je postupná symetrická recentralizace systémů, spočívající v tom, že si centrum vrací zpět určité pravomoci, ale činí tak symetricky skrze všechny nižší administrativní jednotky. Druhým je diferenciací praktického výkonu decentralizace, která se i přes právní úpravy u jednotlivých geografických jednotek liší. Třetím je legitimizace tradičních mocenských struktur a tradičních způsobů řešení lokálních konfliktů bez ohledu na právní rámec stanovený centrem. Decentralizační snahy dále politizují spory o půdu, vodu a další klíčové zdroje, o které se v rámci daných území vedou spory po staletí i déle. V neposlední řadě pak Erk identifikuje proces zániku federací, který však není spojen s liberalizační vlnou devadesátých let, ale spíše s procesem dekolonizace a vznikem buď umělých koloniálních „federací“ nebo entit jako Senegambie a Spojená arabská republika, které neměly dlouhého trvání.

Úspěšnost konsenzuálních, decentralizačních a federálních řešení konfliktů tak závisí na několika faktorech. Prvně je třeba, aby došlo k deradikalizaci hnutí usilujících o secesi. Pokud samotní političtí aktéři nedokáží přijmout vyšší míru autonomie jako vhodné ukončení konfliktu, nemají decentralizační snahy šanci na dlouhodobý úspěch (Sindra 2018). Praktické fungování modelů sdílení moci pak závisí na způsobu, jakým bylo dohody dosaženo, s jakým cílem do ní političtí aktéři vstupovali a s jakým časovým horizontem pracují (Le Van 2011, 46). Pozitivní vliv decentralizačních politik je pak oslabován přítomností silných regionálních stran v politickém systému, které mohou systém blokovat

a podporovat své partikulární zájmy na úkor budování snahy o širší shodu (Brancati 2006, 681–682).

Decentralizace má pak obecně problematičtější dopady ve státech s přítomností geograficky koncentrovaných etnických menšin (Le Van 2011, 47), zvláště když nejsou pouze dvě s přibližně vyrovnaným počtem voličů, aby mohlo docházet k jejich pravidelnému střídání u moci (Horowitz 1985, 331). Jiní autoři však naopak spatřují problém ve federalizačním uspořádání tvořeném právě dvěma celky, příp. dominované jednou silnou decentralizovanou jednotkou, jako tomu bylo v případě Sovětského svazu, Jugoslávie nebo i Československa, jelikož dle nich vykazují nejvyšší míru nestability (Juon a Bakke 2023, 452). Samotné vyšší množství konfliktů v decentralizovaných státech však samo o sobě neznačí, že by takový model neměl žádné pozitivní dopady. Decentralizace může přinejmenším snižovat intenzitu konfliktů (Brancati 2006, 661). Toto je v africkém kontextu, kde je nižší pravděpodobnost, že by mimo etnické štěpení existovalo v systému i jiné klíčové politické dělení, primárně na socio-ekonomické bázi, podstatné – systémy nekombinují přítomnost etnických a neetnických stran, což dále posiluje konfliktní potenciál vytvářený na základě etnických a dalších identitárních rozdílů (Horowitz 1985, 303).

Decentralizace sama o sobě přináší rozporuplné výsledky. Vliv sub-státních a lokálních voleb může být v politické rovině potlačen existencí dominantní centrální politické „státostrany“. Fiskální decentralizace může mít problematický dopad, pokud jsou sub-státní jednotky významně ovlivňovány centrem v oblasti alokace výdajů. Ekonomická decentralizace má pak pouze omezený vliv na schopnost regionů rozhodovat o alokaci vlastních zdrojů, pokud je jejich celkový objem limitovaný (Dickovick 2014). V neposlední řadě je také nutné zmínit, že v multietnických společnostech může vyvolávat problémy, pokud armádu kontroluje jediná etnická skupina, která navíc nedominuje v politické rovině (Horowitz 1985, 444).

Jak můžeme vidět, decentralizační a konsenzuální politiky obecně a federalizace konkrétně nemusí mít nutně ani pozitivní, ani negativní vliv na řešení identitárních konfliktů. Africký kontext je specifický široce mezinárodně uznávanou externí ochranou existence států a současně podoby jejich hranic. Africké státy obecně mají mladé politické systémy, které staví etnické a další identitární otázky nad politicko-ekonomická štěpení, jak je známe z ustálenějších celků. Vliv centralizace a decentralizace na vnitřní stabilitu afrických států pak velmi dobře ilustruje případ Etiopie – stát, který je tvořen velkým množstvím etnických skupin,

s velmi problematickou historií tvorby společného státu s jasně vymezeným centrem moci.

2.2 Historicko-geografický kontext

Etiopie je desátým nejrozlehlejším státem Afriky s druhou největší populací ze všech států na kontinentu dosahující v době psaní této knihy téměř 120 milionů obyvatel. Etiopie nemá od roku 1993, kdy došlo k definitivnímu odtržení Eritreje, jako jediný stát Afrického rohu přímý přístup k moři. V současnosti jí ho zaručuje především železnice a další infrastruktura spojující hlavní město Addis Abeba s přístavem Džibuti. Využití dalších přístavů je závislé na vztazích se svým bývalým územím, případně na rozvoji přístavní infrastruktury v Berbeře v Somalilandu vedeným primárně Spojenými arabskými emiráty. Džibuti tak zůstává pro Etiopii klíčovým přístavem pro dovoz a vývoz zboží.

Etiopie je položena na Východoafrické příkopové propadlině, která geografii státu stejně jako celého Afrického rohu výrazně ovlivňuje. Západní a střední část země je převážně hornatá a výše položená, zatímco severovýchod a východ jsou spíše nížinné a tvořené polopouštěmi či stepí. Výškové rozdíly jsou velmi výrazné: s nejvyšším bodem na vrcholu Ras Dašen ve výšce 4,550 metrů nad mořem a nejnižším v Afarské pánvi, která klesá níže než 100 metrů pod úroveň moře (Embassy of the Federal Democratic Republic of Ethiopia in Berlin 2022). Na území Etiopie leží pramen a téměř celá první polovina toku Modrého Nilu, a po dokončení napouštění nově vybudované GERD, ke kterému došlo na počátku září 2023, tak může významně ovlivňovat tok celého Nilu, což ze státu činí významného hráče i v oblasti vodní politiky, a to směrem k Súdánu a Egyptu.

Etiopie je federativním státem složeným z mnoha etnických, jazykových a náboženských skupin. Nejpočetnějšími etnickými skupinami jsou Oromové (přes třicet procent celkového obyvatelstva), Amharové (přes dvacet pět procent), Somálci a Tigrajci (oba shodně asi šest procent). Ostatní etnika dle odhadů nedosahují více než pět procent celkového obyvatelstva (CIA 2024). Stát je na základě etnolingvistického principu rozdělen do dvanácti regionálních států (Afarsko, Amharsko, Benišangul-Gumuz, Gambela, Harari, Oromie, Regionální stát jižní Etiopie, Regionální stát střední Etiopie, Sidama, Somálský region, Stát lidu jihozápadní Etiopie, a Tigrajsko) a dvou statutárních měst (Addis Abeba a Dire Dawa). Dříve existující Region jižních národů, národností

a obyvatel (RJNNO) byl rozpuštěn v roce 2023. Afarsko, Amharsko, Oromie, Somálský region a Tigrajsko jsou vystavěny a pojmenovány po dominantní etnické skupině ve státě. Benišangul-Gumuz, Gambela a Regionální státy jižní a střední Etiopie jsou multietnickými regiony. Harari je region vytvořený pro minoritní etnikum žijící na svém území. Sidama a Stát lidu jihozápadní Etiopie vznikly až po změnách v roce 2018 odtržením od RJNNO. V části tohoto regionu navíc proběhlo v roce 2023 referendum, které vedlo k dalšímu jeho rozdělení a vytvoření nových regionálních států jižní a střední Etiopie a rozpuštění RJNNO. Etiopie je pak dále teritoriálně členěna na nižší administrativní celky (Ayele et al. 2023).

Etiopie je centrem jedné z nejstarších křesťanských (ortodoxních) církví na světě a v zemi nalezneme nespočet historických památek spojených s křesťanskou církví. Její přítomnost ovlivňuje i oficiální kalendář: nový rok začíná 11. či 12. září, v návaznosti na údajný návrat královny ze Sáby po její návštěvě u krále Šalamouna zpět do Habeše, a letopočet je oproti evropskému o sedm let pozadu, protože zohledňuje období, které měli Eva a Adam strávit v Ráji před požitím zakázaného ovoce, kvůli čemu dochází k odlišnému výpočtu narození Ježíše Krista. V současnosti se k ortodoxní církvi hlásí asi 44 procent obyvatel, 34 procent jsou muslimové a 19 procent se hlásí k jiným křesťanským církvím (Office of International Religious Freedom 2019).

Historie Etiopie je velmi barvitá. S výjimkou omezené italské okupace mezi lety 1936 a 1941 nebyl stát nikdy kolonizován evropskými mocnostmi, a v některých historických diskurzích je samo císařství považováno za koloniální velmoc, kvůli centralizaci moci nad entitami původně jen volně napojenými na centrum či kvůli záboru teritorií, které součástí Habeše historicky nebyly (Záhořík 2018). Cílem této kapitoly není uceleně představit historický vývoj císařství, ale pouze poukázat na hlavní události, které přivedly Etiopii do podoby, v jaké ji nacházíme v současnosti. Je třeba začít v devatenáctém století u snahy vládců Etiopie centralizovat stát dosud rozdrobený mezi lokální vládcy.

Demografie a geografie Habeše vedly ke zformování oddělených kulturně-politických entit, které bylo složité kontrolovat v rámci jednotného politického celku s centralizovanou vládou. Klima náhorních oblastí umožňovalo vytváření usedlých zemědělských komunit, a na rozdíl od mnoha jiných oblastí subsaharské Afriky – specificky pro případ této knihy nížinných oblastí obývaných Somálci – tak vidíme dlouhodobý rozvoj teritoriálně usedlých politických komunit (Clapham 2017, 8), kolem kterých se následně vytvářely etnolingvistické a politické entity

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy ***Politická geografie Afrického rohu***.
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.